

ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ (Београд)

РЕЛАЦИЈА АПЕЛАТИВ — ОНИМ

У оквиру ове опште теме размишљања ће се кретати на релацији одређених елемената: топономастичког апелатива *гора* и топонима *Горина*, са намером да се обави етимолошко-семантичка анализа.

Лексему *гора* (из и.-с. *g^hor-), у таквој форми, имају сви словенски језици те се она може сматрати словенским ономастичким апелативом.

У нашем језику *гора* има више значења: 1. планина, брдо; 2. а. велика шума; дрвеће; 2. б. растиње уопште; обиље растиња; 3. дрво у природи; 4. биље, делови биљака; ... (РСАНУ). Прво значење лексеме *гора* 'планина, брдо' увелико је потиснуто лексемом *планина* и у књижевном језику и у народним говорима.¹

Више типова суфикса образује придеве од лексеме *гора*, те настају: *гораст*, *горат*, *горевит*, *горнат*, *горовит*. Они обухватају значења: 1. обрастао гором, шумовит и 2. брдски, планински (РСАНУ).

Најчешће употребљавани придеви су *горски* и *горовит* са значењем онога што је везано за шуму, ређе „брдски, планински“; *Горски поток* је 'шумски поток', ређе 'брдски, планински поток'.

Придев *горин* 'који припада гори, који потиче из горе, планински, горски' (РСАНУ), није уобичајен у народним говорима. Потврђен је само са два примера из књижевности и можемо га сматрати песничким обељежем.

Апелатив *гора* налази се у функцији ојконима са или без суфиксације или са неком допуном дајући двочлане ојкониме. Тако су формиран бројни

¹ „То же значение *gora 'лес' известно на значительной части сербскохорватской диалектной территории, где этот термин выступает иногда наряду с синонимичным *шума. Не только как топоним, но и как географический апеллатив *gora в ряде мест сохраняет более старое значение 'гора' (ср., например, топонимы Црна Гора, Фрушка Гора), хотя эта семема чаще выражается лексемами *polnina, *brdo, *bergъ.“ (Н.Н. Толстой, Славянская географическая терминология, Москва 1969, 71.).

ојконими на територији Југославије: *Гора, Мала Гора, Велика Гора, Горица, Горенци, Горани, Горачи, Горачино, Горанско* и др. (ИММ). У Србији нема ојконимизираних апелатива *Гора, Горица* или са одредбом *Мала Гора, Велика Гора* и сл. Има само пет имена села која су више — суфиксални деривати од *гора*: *Горанце* (Качаник), *Горачево* (Ораховац), *Горачићи* (Лучани), *Горичани* (Чачак), *Горјани* (Титово Ужице).

Било је потребно упознати се са овим лексичким и ономастичким материјалом пре но што се пређе на анализу онима *Горина, Горинска река*. Ојконом *Горина* се налази на реци, десној притоци Ветернице (слив Јужне Мораве). Забележен је у XIV веку у форми *Горино*: „Југа приложи 8 Гљбочици село Горино и Седљарци ...“ (ГлСУД 24, 274). Није познат више ни један ојконом или уопште топоним од ове основе, а нема таквог примера ни у префиксалним топонимским сложеницама (уз префиксе: под-, при-, за-, над-, пре-).

Топо-основу *Горин-* не можемо довести у везу са *гора* 'планина' јер придевски облик *горин* у значењу 'горски, планински' не живи у говорној лексици, па ни у топономији. Не може се ова основа повезати ни са прилогом *горе* 'горњи' чије значење обухватају топоними *Горња, Горане, Горани, Горанци, Горенци*, и др. (ИММ). До овога сазнања се дошло на основу богате лексичке грађе коју пружају велики речници нашега језика и речници дијалекатске грађе. Како би се ономастичким материјалом поткрепиле ове тврдње прегледан је већи број радова који дају богату топономастичку грађу са терена Србије. То су радови из Пољанице,² Иногошта,³ Врањске котлине: слив Кленичке реке⁴, слив Бањске реке,⁵ лева страна Јужне Мораве,⁶ микроназиви из Бујановца, Врања, Владичиног Хана, Сурдулице,⁷ села из општине Врање,⁸ називи из села Гајтан.⁹ Материјал је из 270. села. У обиљу микропонима има само неколико изведених од апелатива *гора*: *Горица* (Трифуноски, 59), *Горун* (Трифуноски, 99), *Горуње* (Трифуноски, 169), *Горнати рид* (Златановић 3, 55), *Горнати дол* (Трифуноски, 11). Сви они значе шумовити терен и врсту дрвета. Придев *горњи, -а* је присутан у готово свим селима, једном или више пута, у функцији квалификатива у микропонимима.

У речнику „Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі“ налази се оним *Горина*, име реке притоке Припјате притоке Дњепра. Овај хидроним је записан више пута у рукописима летописа од

² Златановић М., Топоними Пољанице, ППЈ 10, нови Сад 1974.

³ Златановић М., Микропонимија Иногошта и слив Лепеничке реке, ППЈ 19, Нови Сад 1983.

⁴ Златановић М., Микропонимија Врањске котлине (насеља у сливу Кленичке реке), ППЈ 16, Нови Сад 1980.

⁵ Златановић М., Микропоними Врањске котлине (насеља у сливу Бањске реке), ППЈ 18, Нови Сад 1982.

⁶ Златановић М., Топоними врањске котлине (лева страна Јужне Мораве), Зборник I Виша школа за образовање радника, Врање 1975.

⁷ Трифуноски Ј., Врањска котлина, књ. II, Скопје 1963.

⁸ Стаменковић Ј., Ономастички подаци за десет села на десној обали Јужне Мораве (општина Врање), ОП II, Београд 1981.

⁹ Луковић М., Ономастика села Гајтана у Горњој Јабланици, ОП IV, Београд 1983.

XI—XVI в. Првобина форма *Горина* измењена је касније у украјинском прелазном *ри>ры* — у *Горынь*. О хидрониму *Горина* О. Н. Трубачов у књизи „Названия рек правобережной Украины (Москва 1968) пише: „Именно форма Горина, с которой мы должны считаться как с наиболее авторитетным древним названием реки Горыни, оказывается удивительно близкой некоторым другим формам, которые уже никак не могут быть объяснены в рамках славянского как производные с суффиксом *-in(a)* от **gora*“ (Трубачов, 234). Аутор, при томе, мисли на територијално блиске хидрониме из слива Дњепра: *Герыня* и *Джурьня*. Оба из старије форме **Герин*, само што је други настао након палатализације. Та старија форма **gerin*, према Трубачову, није словенска јер саджи коренски морфем **ge-* из и.-е. **g^her* који аутор повезује са илирским топонимом Герроџв, где је боравило Илирско племе Дасарета, а то је околина Охрида у Македонији, а исто тако и са топонимом *Gerunium* у Апулији.¹⁰

Из и.-е.основе **g^her* 'извор, ждрело' изведени су називи са значењем 'воде, извирања'. Основа **g^her* се може појавити као могући степен алтернације од **g^hor* (који имају словенски језици) до **g^hr* (који имају древни индијски, албански), дајући могућност за развијање више значења апелатива *гора* (упореди грчко θειρός 'холм' < **g^herǵo-* и грчко βορέας 'северный ветер' са значењем 'горный' (ЭССЯ, 7 под *gora*).

Једина могућност за тумачење зближења различитих основа аутори ЭССЯ виде у поимању старих идоевропљана *gore* као веома важног фактора у опстанку човека, те јој је приписивано и значење места извирања воде, источника, извора: „Единственную возможность истолковать и примирить выявленные противоречия мы видим в увязке и. -е. **g^hor-* 'гора' < и. -е. **g^her-* 'поглощать', 'жерло', 'горло': в определенных условиях (бедность окружающих равний водой?) гора, по-видимому, воспринималась древними индоевропейцами как источник, родник, жерло, извергающее воду“. (ЭССЯ 7,30). Ово поткрепљује појава ст.-инд. *giri* не само у називима *гора* 'планина' већ и у називима река те и варијанте *-giri* и *sāra* (<**ser*, ток) у именима узвишења: *Pīlu - sāra Pīlu-giri*.¹¹

Поменути примери изванредно илуструју могућност семантичког прожимања континуаната двају корена. Захваљујући тој могућности може да се успостави веза украјинског хидронима *Горина* и наших онима *Горина*, *Горинска*, преко илирске основе **gerin* / **gerun* са кореном **g^her* 'гrotло, извор' (из које су развијени називи извора у индоевропским језицима; прасл. **žerdlo* > пољ. *źródło*, укр. *джерело*).

Данашњи ојконим *Горина* налази се на висини око 400 м. —; кроз њега протиче река чији је извор у планини (вис Бабин гроб, 1040 м.). Река се спушта преко Големог рида, 743 м., протиче кроз село и улива се у десну

¹⁰ Mayer A., Die Sprache der alten Illyrier, Zagreb 1957, Bd I, 110 i 151.

¹¹ Дополнительными аргументами в пользу такого предположения могут служить еще (1) встречаемость др.-инд. *giri* не только в названиях гор, но также и в названиях рек, (2) вариантность — *giri* и *sāra* в др. -инд. *Pīlu — sāra / Pīlu — giri*, название горы, причем *-sāra* < и.е. **ser* — 'течь, струиться', куда мы относим еще (3) авест. *Hara bərəzaiti*, название горы, совотвенно 'высокий Сток' (обычно довольствуются чтением "высокая Хара"). (стр. 30/31).

обалу Ветернице. Ојконим је старијег датума, помиње се у XIV в., а сасвим је сигурно да је и пре тога датума постојало насеље са тим именом. Имајући у виду да је хидроним *Горина* примарно ономастичко именовање, насеље је добило има по њему. Друга река из слива Ветернице, нешто јужније лоцирана, исто тако десна притока, данас се зове *Горинска река*. Њено име је забележено на географској мапи, лист Врање 1:100 000 размер, 1925 г. (подаци сакупљани 1920 г.), а име је и на свим новијим картама. Нема података о топонимима око реке од истог корена, али је сигурно да је морао постојати неки оним као прелазни тип до *Горина/Горино*, од кога је изведен дериват, од — *Горинска река*.

Овога пута смо се сусрели са једним ономастичким елементом који представља изогласу, али не словенску, која повезује источни део штокавске језичке територије са украјинском језичком територијом.

СКРАЋЕНИЦЕ

- ГлСУД Гласник Српског ученог друштва, Београд.
 ЕСЛИ Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі, Київ 1985.
 ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков, О.Н. Трубачева, Москва 1980.
 ИмМ Именик места у Југославији, Београд 1973.
 ОП Ономатолошки прилози, Београд.
 ППЈ Прилози проучавању језика, Нови Сад.
 РЈА Рјечник хрватскога или српскога језика, Загреб.
 РСАНУ Речник српкохрватског књижевног и народног језика, Београд.

Zvezdana PAVLOVIĆ

RELATION BETWEEN *COMMON NOUN* AND *ONYM*

SUMMARY

Our onyms *Gorina* (XIII c.), *Gorinska reka*, cannot be related with the Slavic common noun *gora* neither semantic nor structural. The author drew a parallel between this example and Ukrainian hydronym *Gorina*. Semantic permeation of the continuants of two roots *g^her- i *g^hor- enables to make the etymologic connection with the root *g^her- through Illyrian toponyms Γερροῦν and *Gerunium*.